

การท่องเที่ยวเชิงประเพณีงานบุญผะเหวดของบ้านไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร *

Traditional Tourism of the Bun Phawet Festival in Hai Yong Village, Pangkon District, Sakon Nakhon Province

จิราภรณ์ เชื้อพรวน

Jiraporn Chueaphruan

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร

Rajamongala University of Technology Isan, Sakon Nakhon Campus

Email: jeeraporn23071880@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษางานประเพณีบุญผะเหวดของบ้านไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร โดยเฉพาะบุญผะเหวดที่ไฮหย่องนี้มีการเล่นที่สืบทอดกันมาจาก บรรพบุรุษคือการแข่งผีโขน ชาวบ้านไฮหย่องจะแข่งผีโขนเฉพาะในงานประเพณีบุญผะเหวด เท่านั้น ในการแข่งผีโขนจะใช้คำร้องเป็นภาษาถิ่นกล่าวถึงพระเวสสันดรชาดก นิทานพื้นบ้านและ คติเตือนใจในภาคอีสาน การจัดขบวนแห่เชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง ขบวนแห่จัดอย่างสวยงาม สนุกสนาน เพลิดเพลิน พร้อมคติเตือนใจจากคำร้องแข่งของขบวนแห่จากผีโขน งานประเพณีบุญ ผะเหวดเป็นกิจกรรมสร้างความสามัคคี สร้างความสุข จากการได้ทำกิจกรรมร่วมกันของคนใน ชุมชนและครอบครัวอีกด้วย

คำสำคัญ: บุญผะเหวด; แข่งผีโขน

* ได้รับบทความ: 15 เมษายน 2563; แก้ไขบทความ: 30 พฤศจิกายน 2563; ตอปรับตีพิมพ์: 8 ธันวาคม 2563

Abstract

This article aim to study of the Bun Phawet Festival in Hai Yong Village, Pangkon District, Sakon Nakhon Province. In particular, the Bun Phawet Festival of the Hai Yong has been dance passed from their ancestors is the Phee Khone dance. The Hai Yong Villagers will show this only in Bun Phawet Festival. In the Phee Khone show will use the local language, folk tales and model reminders of the Northeast, prepare the parade invite Phawet in to the Town, parade prepare at beautiful, fun, enjoy, along with the model reminders from the parade of Phee Khone. The Bun Phawet Festival is activity to make unity, to make happiness from the activities of people in the community and families as well.

Keywords: Bun Phawet; Phee Khone dance

1. บทนำ

บ้านไฮหย่อง ตำบลไฮหย่อง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร คำว่า “ไฮหย่อง” เป็นชื่อภาษาถิ่นมาจากคำว่า “ไฮ” หมายถึง “ต้นไทร” และ “หย่อง” แปลว่า “ย้อย” ชาวบ้านเล่าสืบต่อกันมาว่าบรรพบุรุษของพวกเขาได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดสกลนคร ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เนื่องจากบริเวณนี้อุดมสมบูรณ์มีหนองน้ำทั้งทิศใต้และทิศเหนือ เหมาะแก่การตั้งหมู่บ้านและบริเวณนี้มีต้นไทรต้นใหญ่ตั้งอยู่ จึงกลายเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านในปัจจุบัน ชาวบ้านไฮหย่องมีความเชื่อและปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งฮีตสิบสอง คือ ประเพณีการทำบุญสิบสองเดือนของชาวอีสานที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่พอถึงเทศกาลบุญผะเหวดของบ้านไฮหย่อง จะจัดขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4 ของทุกปี และสิ่งที่แตกต่างจากบุญผะเหวดที่อื่นคือบ้านไฮหย่องจะมีการแข่งผีโขน ซึ่งผีโขน คือ การแต่งหน้าากคล้ายหัวโขน โดยแต่ง หู ตา จมูก ปาก ให้นูนากลัวคล้ายผี ตลอดจนทรงผมและเครื่องนุ่งห่มให้กรู่งรัง การแข่งผีโขนเป็นการละเล่นอีกรูปแบบหนึ่งที่ไม่เหมือนการแข่งบั้งไฟหรือแข่งแบบอื่น ๆ ตามคำบอกเล่าของผู้สูงอายุของบ้านไฮหย่อง (ประภาพันธ์ สุวรรณชัยรบ, 2 มิถุนายน 2563) เล่าว่า เมื่อครั้งพระเจ้าแสนชัยพระบิดาของพระเวสสันดร เสด็จไปเชิญพระเวสสันดรกลับพระนครนั้นได้จัดขบวนแห่มากมาย

ในขบวนแห่นั้นมีทั้งเทวดา สมณะชีพรามณ์ มนุษย์ รวมทั้งผีต่าง ๆ เข้าร่วมในขบวนแห่ พระเวสสันดร การแข่งฝีไชนมีจุดประสงค์เพื่อระลึกถึงการบำเพ็ญกุศลของพระเวสสันดร และการทำบุญถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว และการละเล่นฝีไชนจะทำก่อนงานบุญผะเหวดประมาณ 5-6 วัน ชาวบ้านที่แต่งตัวเป็นฝีไชนจะเป็นผู้ชายล้วน และพวกเขาจะพากันออกไปเรียไรเงินจากต่างหมู่บ้านเพื่อนำมาสมทบในงานบุญ จนกระทั่งถึงวันงานบุญผะเหวด พวกฝีไชนจะออกไปเรียไรเงินในหมู่บ้านตนเอง โดยบทร้องซึ่งจะเป็นกาพย์ภาษาท้องถิ่น ซึ่งมีผู้ร้องนำและมีผู้ร้องตามในตอนเชิญพระเวสสันดรนั้น ผู้นำหมู่บ้านก็จะจัดพวกฝีไชนเข้าร่วมขบวนแห่ด้วย โดยเอาเชือกมาผูกเป็นวงไว้ แต่ในอดีตจะใช้ด้ายสายสิญจน์ ซึ่งผู้แต่งตัวเป็นฝีไชนจะอยู่เฉพาะในวงเชือกเท่านั้น จะแห่ไปจนถึงวัดเป็นอันเสร็จพิธีแห่และพวกฝีไชนจะพากันเอาหน้ากากผีออกไปเก็บและจะไม่นำมาสวมเล่นอีก จนกว่าจะถึงงานบุญผะเหวดในปีต่อไป การแสดงเป็นฝีไชนมีเงื่อนไขดังนี้ ผู้ที่จะแสดงเป็นฝีไชนหากแต่งเป็นผีผู้ชายแล้วต้องแต่งให้ครบ 6 ปี ส่วนผู้แต่งเป็นผีผู้หญิงต้องแต่งให้ครบ 3 ปี โดยมีความเชื่อว่า ถ้าแต่งครบตามเงื่อนไขแล้วจะได้บุญมาก และถ้าแต่งไม่ครบเชื่อว่าเมื่อละโลกนี้แล้วจะไปถือกำเนิดเป็นเปรต

ดังนั้น ผู้เขียนต้องการจะถ่ายทอดประเพณีการแข่งฝีไชนในงานประเพณีบุญผะเหวดของบ้านไฮหย่องแก่ผู้มีความสนใจ ศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพื่อรักษาประเพณีการแข่งฝีไชนของชาวบ้านไฮหย่องให้สืบทอดต่อไป

2. ความหมายของประเพณี

คำว่า “ประเพณี” หมายถึง แนวทางปฏิบัติของคนในสังคมหนึ่งๆ ที่นิยมยึดถือปฏิบัติต่อกันมา ซึ่งประเพณีแต่ละอย่างก็มีความสำคัญมีคุณค่าแตกต่างกัน ประเพณีที่มีความสำคัญซึ่งคนในสังคมจะต้องยึดถือปฏิบัติเป็นเรื่องศีลธรรม เรียกว่า จารีตประเพณี ถ้าใครฝ่าฝืนถือว่าเป็นผู้ประพฤติชั่วร้ายแรง ประเพณีอีกประเภทหนึ่ง คือ ธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นประเพณีที่คนในสังคมนิยมปฏิบัติกัน แม้มิใช่เรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับมารยาทสังคม (เฉลิม พงษ์อาจารย์, 2530)

ประเพณี เป็นพฤติกรรมของสังคม เป็นการกระทำกิจกรรมทางสังคมที่ผู้คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ประเพณีเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ตามความคิดความเชื่อปฏิบัติเพื่อความเจริญแห่งตนและสังคม ประเพณีเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เมื่อเกิดปัญหาขึ้น มนุษย์ก็พยายามหาวิธีการแก้ปัญหา แนวปฏิบัติในการแก้ปัญหา

ทางธรรมชาติของคนในสมัยก่อน มักอาศัยความเชื่อ และปฏิบัติต่อความเชื่อในสิ่งนั้น บางครั้ง อาจได้ผลก็เลยปฏิบัติกันต่อมา (ณรงค์ เสงี่ยมประชา, 2531)

3. ความหมายของการท่องเที่ยว

คำว่า “การท่องเที่ยว” หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อวัตถุประสงค์ในการพักผ่อนเที่ยวชม เพลิดเพลินหรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่นใดที่ไม่ใช่การประกอบอาชีพ (ฉันทน์ วรรณถนอม, 2552)

การท่องเที่ยวโดยทั่วไป หมายถึง ประชาชนผู้ได้ไปเยี่ยมเยือนยังสถานที่หนึ่งเพื่อการเที่ยวชมเมือง เยี่ยมญาติและเพื่อน เพื่อพักผ่อนในวันหยุดทั้งระยะสั้นและระยะยาว และรวมถึงบุคคลที่เดินทางไปเข้าร่วมการประชุมทางวิชาการ ทางการเมือง การประชุมธุรกิจหรือเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆ ทางธุรกิจตลอดจนการเดินทางไปศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ หรือไปทำการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ด้วย โดยที่มาเหล่านี้สามารถใช้การคมนาคมขนส่งได้ทุกรูปแบบ (วิมล จิโรจพันธ์ และคณะ, 2548)

สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณีนั้น กระทรวงวัฒนธรรมได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะเด่นและสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคมโดยสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี สำหรับศิลปะด้านการแสดงออกของภาคอีสาน ส่วนใหญ่ก็มีจังหวะสนุกสนานรื่นเริง

4. ความเป็นมาของประเพณีบุญผะเหวด

ประเพณีบุญผะเหวด เป็นประเพณีประจำเดือนสี่หรืออยู่ในช่วงเดือนมีนาคมของทุกปี ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นประเพณีที่ได้บุญมากกว่าประเพณีเดือนอื่น ๆ เนื่องจากบุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติ เป็นการนำเอาคำสอนของพระพุทธเจ้ามาglomเกล่าจิตใจให้เป็นคนใจกว้าง รู้จักให้อภัย รู้จักการให้ทาน ดังนั้น จะต้องมีการเตรียมการไว้เพื่อให้เกิดความพร้อม จะต้องเลือกวัน โสม หรือวันรวม เพื่อเตรียมประกอบพิธี ประเพณีการทำบุญผะเหวดนั้น สืบเนื่องมาจากเนื้อเรื่องที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเทศน์ มาลัยหมื่น มาลัยแสน ที่กล่าวถึงพระมาลัยเถระขึ้นไปไหว้พระธาตุ

เกษแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และได้พบปะสนทนาธรรมกับพระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ ผู้ส่งความมาถึงมนุษย์กับพระมาลัยว่า ถ้ามนุษย์ต้องการพบและร่วมเกิดกับท่าน จงงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ทำร้ายพ่อแม่ สมณพราหมณ์ อาจารย์ อย่าทำร้ายพระพุทธรูปเจ้าและยุยงพระสงฆ์ให้แตกกัน ให้ตั้งใจฟังเทศน์มหาชาติให้จบวันเดียวจะได้านิสงส์สูงสุด (ปริญญาณ ภิกขุ, 2534) และประเพณีบุญผะเหวด ยังกล่าวถึงจริยวัตรของพระพุทธรูปเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ซึ่งเป็นพระชาติที่สืบหรือพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ จริยวัตรหลักของพระเวสสันดร ก็คือ การบำเพ็ญทานบารมี ซึ่งเป็นบารมีที่ชาวพุทธเชื่อกันว่าได้านิสงส์ประเสริฐที่สุดในบรรดาการบำเพ็ญบุญบารมีทานหรือการให้ในรูปแบบต่างๆ จึงถือว่าเป็นเสาหลักของอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนา จริยวัตรของพระเวสสันดรทั้งหมดปรากฏอยู่ในพุทธชาดก เรียกว่า เวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นรากฐานของวรรณกรรมทางพุทธชาดก เรียกว่า มหาเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นรากฐานของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาชิ้นสำคัญและแพร่หลายทั่วไปในสังคมชาวพุทธดั้งเดิมทั่วโลก โดยเฉพาะในประเทศต่างๆ ในดินแดนเอเชียอาคเนย์ แต่บุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติ เป็นประเพณีบุญตามฮีตสิบสองของชาวอีสาน ถ้าถือเป็นเรื่องทานก็เป็นประเพณีการบริจาคทานครั้งยิ่งใหญ่ ก็จะอนุমানได้ถึงสภาพทั่วไปของชาวอีสานว่าดอกจิกดอกจันบานราวต้นเดือน 3 พุทธศาสนิกชนจะเก็บดอกไม้เหล่านี้มาร้อยเป็นพวงมาลัยเพื่อตกแต่งศาลาการเปรียญสำหรับบุญมหาชาติ และในงานนี้ก็จะมีการเทศน์มหาชาติ ซึ่งถือว่าเป็นงานอันศักดิ์สิทธิ์ ถ้าผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติจบภายในวันเดียวและบำเพ็ญคุณงามความดีจะได้านิสงส์ไปเกิดในภพหน้า (พิมพ์ รุจิราภูล, 2554)

5. ขั้นตอนของการจัดงานบุญผะเหวด

ขั้นตอนจะเริ่มจากประชุมการจัดงานบุญ จะประชุมก่อนจัดงานประมาณหนึ่งเดือนเพื่อกำหนดวันจัดงาน แบ่งหน้าที่ออกเป็นกลุ่มหรือฝ่าย เช่น ฝ่ายประสานงาน ติดต่อประสานงาน หน่วยงานราชการและหมู่บ้านอื่นๆ ฝ่ายตกแต่งสถานที่ ฝ่ายอาหาร และฝ่ายงานพิธีการ เป็นต้น ช่วงงานบุญแบ่งออกเป็น 3 วันหลักๆ ได้แก่

วันที่หนึ่ง ชาวบ้านจะรวมตัวกันที่วัด ตรวจสอบเช็คอุปกรณ์ แบ่งหน้าที่ปฏิบัติตามที่ได้รับมอบหมายตามกลุ่มหรือฝ่ายที่ได้แบ่งไว้ในการประชุม เช่น ฝ่ายประสานงานก็นำหนังสือไปแจ้งหน่วยงานราชการว่าจะมีการจัดงานบุญผะเหวดพร้อมไปประชาสัมพันธ์บอกข่าวบุญกับหมู่บ้านใกล้เคียง ฝ่ายตกแต่งก็แบ่งหน้าที่ไปตกแต่งศาลาการเปรียญ ไปปลุกหอพระอุทิศ ต้องปลุกทาง

ทิศตะวันออกของศาลา ไปปักธงใหญ่ 8 อัน ปักไว้ในทิศทั้งแปดรอบศาลา จัดบริเวณวัดให้พร้อม ก่อนถึงวันงาน เตรียมผ้าผะเหวดและจัดเตรียมตรวจเช็คอุปกรณ์ที่ใช้ในวันงานและขบวนแห่เชิญ พระเวสเข้าเมืองให้พร้อม

วันที่สอง เป็นวันรวมหรือวันโฮม มีพิธีงานที่สำคัญ การนิมนต์พระอุปัชฌาย์จะนิมนต์ก่อน ไปเชิญพระเวสสันดรเข้าเมือง นิยมทำพิธีนิมนต์ตอนเช้า โดยมีการนำก้อนหินขนาดโตพอสมควร สามก้อนไปวางไว้ในวงน้ำหรือที่ใดที่หนึ่งก็ได้ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากวัดที่จัดงานบุญผะเหวด พอถึงเวลา ก็มีการแห่พานดอกไม้ธูปเทียนขึ้นหำหรือขึ้นแปดไป ณ สถานที่วางก้อนหินไว้ ซึ่งสมมุติว่าเป็น พระอุปัชฌาย์ พอไปถึงจะมีผู้ไปเหยียบหินชูขึ้นและจะถามว่าเป็นพระอุปัชฌาย์หรือไม่ สองก้อนแรกจะ ได้รับคำตอบว่า ไม่ใช่ พอถึงก้อนที่สาม จะตอบว่า ใช่ จึงจะกล่าวคำอาราธนาพระอุปัชฌาย์ แล้ว อัญเชิญก้อนหินใส่พานและจุดประทัดหรือยิงปืนให้เกิดเสียง ถือเป็นการเริ่มแห่พระอุปัชฌาย์ พอไปถึงวัดก็นำไปประดิษฐานไว้ที่หอพระอุปัชฌาย์ การอัญเชิญพระอุปัชฌาย์มีความเชื่อว่าให้มีความ สวัสดิมิชัยและเพื่อให้การจัดงานสำเร็จราบรื่นด้วยดี

การแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง ชาวบ้านจะถือดอกไม้และผ้าผะเหวดไปตั้งขบวนแห่จาก ท้ายหมู่บ้าน จะเริ่มแห่หลังจุดประทัดและเสียงประทัดหยุด ขบวนก็เริ่มแห่ไปตามทางรอบ หมู่บ้านโดยชาวบ้านจะมาช่วยกันถือผ้าผะเหวด “ผ้าผะเหวด” เป็นผ้าที่ทอมาจากฝ้ายมีสีขาวผืน ยาว จะปรากฏภาพวาดแสดงเรื่องราวของพระเวส มีทั้งหมดทั้ง 13 กัณฑ์ ได้แก่ 1) กัณฑ์ทศพร 2) กัณฑ์หิมพานต์ 3) กัณฑ์ทานกัณฑ์ 4) กัณฑ์วนปเวสน์ 5) กัณฑ์ชูชก 6) กัณฑ์จุลพน 7) กัณฑ์ มหาพน 8) กัณฑ์กุมาร 9) กัณฑ์มัทรี 10) กัณฑ์สักกบรรพ 11) กัณฑ์มหาราช 12) กัณฑ์ฉกษัตริย์ 13) กัณฑ์นครกัณฑ์ (สมพิศ ศิลารัตน์และสุภาภรณ์ ภิรมย์รัตน์, 2525) จะเริ่มแห่จากท้ายหมู่บ้าน ไปจบที่วัดที่จัดงานบุญผะเหวด

วันที่สาม เป็นวันเทศน์แต่จะมีพิธีแห่ข้าวพันก้อนและการแห่กัณฑ์หลอน การแห่ข้าว พันก้อนชาวบ้านจะรวมตัวกันทำข้าวพันก้อนถือไปร่วมที่วัดแล้วแห่รอบอุโบสถสามรอบ จากนั้นมี การทำบุญถวายภัตตาหารเช้าและทอดผ้าป่าสามัคคี เสร็จจากถวายผ้าป่าก็ฟังเทศน์มหาชาติจาก กัณฑ์ที่ 1-13 กัณฑ์ ชาวบ้านเชื่อว่าหากฟังเทศน์ให้จบภายในวันเดียวครบ 13 กัณฑ์ จะได้รับ อานิสงค์สูงและได้เกิดในศาสนาพระอริยเมตไตรย การแห่กัณฑ์หลอน คือ กัณฑ์เทศน์ที่ทำพิธีแห่ ไปจากบ้าน ไม่จำเพาะกัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่ง ไม่เจาะจงถวายพระรูปใดรูปหนึ่ง เมื่อแห่กัณฑ์หลอนไป ถึงวัด พระรูปใดเทศน์อยู่จะถวายพระรูปนั้น กัณฑ์หลอนส่วนใหญ่ทำด้วยกระดาษสานจากไม้ไผ่ มาคานหามใส่ของกินของใช้ที่มีผู้บริจาคประดับด้วยต้นเงิน การแห่กัณฑ์หลอนแห่เป็นกลุ่มแห่ไป

รอบ ๆ หมู่บ้าน ผ่านบ้านผู้ใดก็จะเข้าไปเรียไร่ปัจจัยไทยทาน การแห่จะแห่อย่างสนุกสนาน มีการตีฆ้อง ตีกลอง เป่าแคน ดีพินและพ้อนรำไปด้วย เมื่อแห่ไปถึงวัดก็จะหยุดใช้เสียง นำกัณฑ์หลอนไปถวายพระเป็นการถวายเพิ่มจากกัณฑ์ธรรมดา วันเทศน์เมื่อเทศน์จบ 13 กัณฑ์ แล้วก็จัดขันดอกไม้ธูปเทียน กล่าวการวาระพระรัตนตรัยจบเป็นอันจบพิธีบุญผะเหวดในปีนั้น ๆ (สนธยาทิพย์ทอง และถนัด เหลาพรม, 2 มิถุนายน 2563)

6. ประเพณีบุญผะเหวดของบ้านไฮหย่อง

ประเพณีบุญผะเหวดของบ้านไฮหย่อง จัดขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4 ของทุกปี การจัดงานก็คล้ายบุญผะเหวดที่อื่นมีแตกต่างคือ ชาวบ้านไม่ได้เชิญพระอุปัชฌาย์แต่จะมีการบูชาปูบ้านภูจินและชาวบ้านจะมีการละเล่นหนึ่งที่ต้องจัดในงานบุญผะเหวด นั้น คือ การแข่งผีโขน การแข่งผีโขนเป็นการละเล่นมาตั้งแต่สมัยพระยาประจันตประเทศธานี เจ้าเมืองสกลนครองค์สุดท้าย โดยมีการละเล่นทั่วไปในสกลนคร แต่หลังจากมีการปฏิรูปการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล เมื่อปี พ.ศ. 2444 พระยาประจันตประเทศธานีรั้งตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการเมืองสกลนครคนแรก ในช่วงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยช่วงนั้นประเทศไทยมีการพัฒนาไปสู่สังคมสมัยใหม่ มีการรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา ส่งผลต่อเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม มีการเปลี่ยนแปลง (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2554) เช่นเดียวกับการแข่งผีโขนของจังหวัดสกลนครก็มีการเปลี่ยนแปลงจากการเป็นการเล่นที่มีทั่วไปกลับลดลงจนกระทั่งเหลือเพียงบ้านไฮหย่อง ตำบลไฮหย่อง อำเภอพังโคน เท่านั้นที่ยังเหลือสืบทอดประเพณีการเล่นผีโขนไว้ การละเล่นนี้เป็นเอกลักษณ์ในงานบุญผะเหวดของบ้านไฮหย่องเท่านั้นไม่มีที่อื่น จะมีการแข่งผีโขนก่อนวันงานบุญประมาณ 5-6 วัน พอถึงช่วงงานบุญก็จะแบ่งออกเป็น 3 วันหลักๆ คือ วันแรกคือวันเตรียมงาน วันที่สองคือวันงานหรือวันแห่ การแห่จะจัดขบวนตามกัณฑ์ของพระเวสสันดรชาดกและขบวนถัดมาเป็นขบวนแข่งผีโขนจะมีการ ร้อง เล่น เต้น รำ การร้องจะใช้ภาษาถิ่นและเนื้อร้องจะเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านหรือเกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก และวันที่สามคือวันเทศน์ เป็นเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ หลังจากฟังเทศน์เสร็จก็จัดขันดอกไม้ ธูปเทียน กล่าวการวาระพระรัตนตรัยจบเป็นอันจบพิธีบุญผะเหวด

7. ขั้นตอนบุญผะเหวดของบ้านไฮหย่อง

เริ่มตั้งแต่การประชุมจัดงานบุญ จะมีการประชุมก่อนจัดงานประมาณหนึ่งเดือนเพื่อกำหนดวันจัดงาน (วันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4) และแบ่งหน้าที่ การแบ่งหน้าที่จะแบ่งออกเป็นกลุ่มหรือฝ่าย เช่น ฝ่ายประสานงาน ติดต่อประสานงานหน่วยงานราชการและหมู่บ้านอื่น ๆ ฝ่ายตกแต่งสถานที่ ฝ่ายจำลองบทบาทสมมติและจัดฉากขบวนแห่ ฝ่ายอาหารและฝ่ายงานพิธีการ เป็นต้น ช่วงบุญแบ่งออกเป็น 3 วันหลักๆ

วันที่หนึ่ง เป็นวันเตรียมงานตกแต่งสถานที่ โดยแจกหน้าที่มอบหมายงาน (มยุรี ไสยวรรณ และสันติ อังกาสิ, 3 มิถุนายน 2563) มีกลุ่มจัดฉาก ตกแต่งสถานที่ กลุ่มจำลองบทบาทสมมุติคล้ายๆ การแสดงละคร โดยมีการจัดเสื้อผ้าให้ผู้จำลองบทบาทสมมติและจัดฉากขบวนแห่พระเวสสันดร มีจัดป่าหิมพานต์ มีการเตรียมขบวนช้างจำลอง มีการประดับธงและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในวันแห่

วันที่สอง เป็นวันบุญหรือวันแห่ ก่อนที่จะมีการแห่ ชาวบ้านจะมีการคารวะต่อศาลเจ้าปู่บ้านภูเงินซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านไฮหย่องเคารพบูชา จากนั้นชาวบ้านจะเริ่มจัดขบวนแห่ โดยขบวนแห่จะแบ่งออกเป็น 13 กัณฑ์หลักๆ ตามกัณฑ์ของพระเวสสันดรชาดกและขบวนอื่น ๆ การเคลื่อนขบวนผีโขนก็จะเข้าร่วมขบวนแห่นั้นด้วย จะมีหัวหน้าผีโขนเป็นผู้ร้องนำ เรียกว่า การเซ็งผีโขนและผีโขนคนอื่นจะร้องตามหัวหน้าที่ละวรรคคำร้องจะมีลักษณะเป็นกาพย์ใช้ภาษาถิ่น เนื้อหาจะเกี่ยวกับคติเตือนใจ นิทานสอนใจให้แก่ผู้ฟัง ขบวนแห่จะไปสิ้นสุดที่วัดประจำหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม สาเหตุที่เรียกเซ็งผีโขน คำว่าเซ็ง คือ การร้อง เล่น เต้นรำ เมื่อเซ็งมารวมกับผีโขนจึงหมายถึง การร้อง เล่น เต้นรำ ของเหล่าผีโขน เป็นการละเล่นที่ทำให้ผู้มาร่วมงานเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน โดยในการเซ็งผีโขนจะใช้เครื่องดนตรีของทางภาคอีสานเป็นหลัก เช่น พิณ แคน กลอง เป็นต้น และการแต่งตัวของผีโขนมีลักษณะ ดังนี้ (เกษม ปฏิพันธ์, 3 มิถุนายน 2563)

1. หน้ากากผีโขน ทำจากต้นนุ่น (ไม้จั่ว) ขูดเป็นรูปหน้ากว้างประมาณ 30 ซม. จะกว้างจากหัวไหล่ซ้ายไปหาหัวไหล่ขวายาวประมาณ 50 ซม. และจะยาวถึงสะดือหรือเอวแล้วแต่ความถนัดของแต่ละบุคคล หน้ากากผีจะวาดให้เป็นรูปผีน่ากลัว ตาโต ฟันใหญ่ จมูกโด่งในขณะที่โบหูจะมีขนาดใหญ่ทำด้วยสังกะสีเป็นรูปสามเหลี่ยมพอสัมกับหน้า ส่วนผมจะทำจากเชือกกล้วยที่แห้งแล้วนำมาถักเปียใส่เข้ากับหน้าผี

2. เสื้อ ทำจากผ้าสบงจีวรเก่าของพระสงฆ์ที่ไม่ใช้แล้วไปขอมาจากพระที่วัด ตัดเป็นเสื้อคอกลม แขนยาว ลำตัวเสื้อจะยาวไปถึงตาตุ่มย้อมเป็นสีเหลืองอมดำ หรือสีม่วงเหลือง

3. อาวุธประจำกายของผีโขน คือ ดาบ ทำจากไม้หนุ่น (ไม้จ้าว) ตรงปลายดาบทำให้เหมือนกับอวัยวะเพศของเพศชายและนิยมทาสีแดงตรงปลาย ใส่ผมเข้าไปด้วยนอกจากนี้ยังมีการทอยกระดิ่งหรือเกราะสำหรับผูกไว้รอบเอว เพื่อให้เกิดเสียงดังเวลาชกยับตัว

วันที่สาม เป็นวันเทศน์และทอดผ้าป่า ชาวบ้านจะมาทำบุญถวายภัตตาหารเช้า ถวายผ้าป่า เงินผ้าป่าจะมาจากหลายจุด มาจากลูกหลานบ้านโฮะหย่องที่ไปทำงานที่อื่นนำผ้าป่าสามัคคีมาถวาย มาจากคนในหมู่บ้านรวบรวมจากการบริจาคและการเซ็งผีโขนก่อนวันงาน จตุปัจจัยที่ได้จะนำมารวมในกองผ้าป่าสามัคคี เมื่อเสร็จพิธีถวายผ้าป่าแล้วก็รอฟังเทศน์มหาชาติมีทั้งหมด 13 กัณฑ์ ชาวบ้านเชื่อว่าหากฟังเทศน์ให้จบภายในวันเดียวครบ 13 กัณฑ์ จะได้รับอานิสงค์สูงและได้เกิดในศาสนาพระอรหันต์ไตรย เทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ มีดังนี้ 1) กัณฑ์ทศพร 2) กัณฑ์หิมพานต์ 3) กัณฑ์ทศกัณฑ์ 4) กัณฑ์วนปเวศน์ 5) กัณฑ์ชูชก 6) กัณฑ์จุลพน 7) กัณฑ์มหาพน 8) กัณฑ์กุมาร 9) กัณฑ์มัทรี 10) กัณฑ์สักกบรรพ 11) กัณฑ์มหาราช 12) กัณฑ์กัณฑ์ฉกษัตริย์ 13) กัณฑ์นคร เมื่อเทศน์จบ 13 กัณฑ์ ชาวบ้านก็จัดขันดอกไม้ ธูปเทียน กล่าวคารวะพระรัตนตรัย กล่าวจบเป็นอันจบพิธีบุญผะเหวด

8. การท่องเที่ยวเชิงประเพณีงานบุญผะเหวดของบ้านโฮะหย่อง

การท่องเที่ยวเชิงประเพณีงานบุญผะเหวดของบ้านโฮะหย่อง มีความโดดเด่นในการละเล่นผีโขนหรือเซ็งผีโขน การเซ็งผีโขนเป็นการละเล่นมาตั้งแต่สมัยพระยาประจันตประเทศธานี เจ้าเมืองสกลนครองค์สุดท้าย โดยมีการละเล่นทั่วไปในสกลนครแต่ภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงการปฏิรูปการปกครองจากการละเล่นที่มีทั่วไปกลับลดลงจนกระทั่งเหลือเพียงบ้านโฮะหย่อง ตำบลโฮะหย่อง อำเภอพังโคน เท่านั้นที่ยังเหลือสืบทอดประเพณีการละเล่นผีโขนไว้ ภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรมและประเพณี บ้านโฮะหย่องและประเพณี การเซ็งผีโขนในบุญผะเหวดมีการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อด้านเศรษฐกิจ และด้านนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะนโยบายการท่องเที่ยว เพราะเมื่อมีนโยบายด้านการท่องเที่ยวจากส่วนกลาง หมายถึง ภาครัฐเข้ามาสนับสนุน ย่อมมีเงินทุนเข้ามาช่วยสนับสนุนด้วย ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงประเพณีบุญผะเหวดของบ้านโฮะหย่อง จึงเป็นการท่องเที่ยวเชิงประเพณีที่สำคัญต่อจังหวัดสกลนคร เป็นอีกประเพณีหนึ่งที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว สร้างรายได้และชื่อเสียงให้กับคนและชุมชนบ้านโฮะหย่อง การที่ภาครัฐเข้ามาทำให้เกิดการโฆษณาประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประเพณีบุญผะเหวดบ้านโฮะหย่อง ชาวบ้านจะเกิดการตื่นตัวที่จะเตรียมงานให้ออกมาเป็นที่จดจำของนักท่องเที่ยวโดย

จัดเตรียมขบวนแห่ให้สวยงามดึงดูดสายตา โดยเฉพาะการแข่งผีโขนที่เป็นการเล่นที่มีที่เดียวในประเทศไทย จะเป็นการร้อง เล่น เต้นรำของเหล่าผีโขน การร้อง เล่น เต้นรำประกอบเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เช่น กลอง แคน พิณ เป็นต้น การแข่งผีโขนสร้างความเพลิดเพลิน สนุกสนาน เฮฮา แก่ ผู้มาเที่ยวชมและการได้ร่วมทำบุญของผู้มาร่วมงานก็ทำให้เกิดความสุขทางใจอีกด้วย

9. ความเชื่อเรื่องบุญผะเหวดของบ้านไฮหย่อง

ชาวบ้านไฮหย่องเป็นกลุ่มชนเผ่าไทอีสานในจังหวัดสกลนคร ปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ความเชื่อเรื่องบุญผะเหวดนั้น ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการทำบุญใหญ่และได้อานิสงส์สูงยิ่งผู้ใดได้แสดงในแข่งผีโขนแล้วถ้าครบตามเงื่อนไขการแสดงจะได้บุญมากถ้าไม่ครบตามเงื่อนไขพอตายไปจะไปเกิดเป็นเปรต และอีกความเชื่อคือการได้ฟังเทศน์มหาชาติจนจบครบ 13 กัณฑ์ในวันเดียวชาวบ้านเชื่อว่าได้บุญมาก ได้ไปเกิดภพหน้าและอาจได้เกิดพบศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย (พระครูสุโพธิชยาภิรักษ์, 3 มิถุนายน 2563)

10. ประโยชน์ที่ได้รับ

10.1 ด้านความเชื่อ

ชาวบ้านไฮหย่องมีความเชื่อเรื่องการทำบุญ โดยเฉพาะบุญผะเหวดที่มีการจัดมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตาทายเป็นประเพณีการทำบุญที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนานในชุมชนบ้านไฮหย่องและการจัดบุญผะเหวดจะจัดขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 4 ของทุกปี การจัดงานบุญผะเหวดของบ้านไฮหย่องเกิดจากความเชื่อที่มาจากฮีตสิบสองของชาวอีสาน และการจัดงานบุญนี้ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่บ้าน ได้ทำนุบำรุงวัด ได้สืบสานประเพณีงานบุญผะเหวด ได้สืบสานประเพณีการแข่งผีโขนในงานบุญผะเหวดที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ทำให้เกิดความสุขเพลิดเพลิน สนุกสนาน เฮฮา และได้บุญตามความเชื่อที่ว่าฟังเทศน์มหาชาติจบภายในวันเดียวจะได้บุญมากได้เกิดร่วมศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านไฮหย่อง

10.2 ด้านเศรษฐกิจ

การจัดบุญผะเหวดจะมีการแจ้งไปทางหน่วยงานราชการและหมู่บ้านใกล้เคียง มีการบอกข่าวญาติพี่น้องที่ไปทำงานต่างจังหวัด เมื่อผู้สนใจทั้งหลายได้ทราบข่าวการจัดงานก็จะมี การเตรียมตัวเพื่อจะมาร่วมงานบุญผะเหวด เวลาจัดงานประเพณีบุญผะเหวด จะมีกิจกรรม สำคัญหลายอย่างและลูกหลานที่ไปทำงานต่างถิ่นจะกลับมาบ้าน มาร่วมงานและร่วมกิจกรรม เช่น จัดผ้าป่าสามัคคีมาถวายวัด ทำกัณฑ์หลอน มาฟังเทศน์ กิจกรรมเหล่านี้ทำให้ครอบครัวมี ความสุข ชุมชนมีรายได้ บางกลุ่มก็เดินทางมาเที่ยวชมงานบุญผะเหวดของบ้านโฮะฮ่องตามการ ประชาสัมพันธ์บอกกล่าวว่ามีงานบุญผะเหวดที่บ้านโฮะฮ่องในช่วงเดือนสี่ของทุกปีและจุดเด่น ของงานบุญผะเหวดที่บ้านโฮะฮ่อง คือ การแข่งผีโขน ที่มีที่เดียวในประเทศไทย ทำให้เกิดกลุ่ม ผู้สนใจที่จะมาเที่ยวชมงานบุญผะเหวด และทำให้เศรษฐกิจในชุมชนช่วงเดือนมีนาคมดีขึ้น เพราะ มีการใช้จ่ายและรายได้เข้ามาในชุมชนหลายทาง เช่น จากลูกหลานที่ไปทำงานต่างถิ่นเดินทาง กลับมาร่วมบุญ ทำบุญกับวัดและให้เงินพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ และพ่อแม่ก็มีการใช้จ่ายซื้อของกิน ของใช้ไว้ต้อนรับลูกหลานและเพื่อนบ้านที่เดินทางมาร่วมงานบุญ ส่วนนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชม ก็มีการใช้จ่าย ค่าที่พักแรม อาหาร ของฝากจากชุมชนทำให้เศรษฐกิจในชุมชนช่วงงานบุญนี้ดีขึ้น ทุกปี

11. สรุป

การท่องเที่ยวเชิงประเพณีงานบุญผะเหวดบ้านโฮะฮ่อง มีความแตกต่างจากงานบุญผะ เหวดที่อื่น คือ มีการคารวะต่อศาลเจ้าปู่บ้านภูเงิน ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านโฮะฮ่องเคารพ บูชาและอีกอย่าง คือ ประเพณีการแข่งผีโขนของชาวบ้านโฮะฮ่อง มีคนมาเที่ยวชมงานบุญผะ เหวดเพราะความแปลกที่ไม่เหมือนบุญผะเหวดที่ไหน จุดสำคัญของงานนี้คือมีการแห่ผีโขนรอบ หมู่บ้าน เป็นประเพณีสืบสานวิถีชีวิตตามความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านโฮะฮ่อง สิ่งที่ได้เห็นได้ชัดเด่นมากคือความสามัคคีของคนในชุมชน ในการที่จะช่วยกันจัดงานบุญผะเหวดให้ ออกมาดี และทำให้ผู้มาเที่ยวชมเกิดความประทับใจ โดยการจัดขบวนแห่ที่สวยงาม และ สนุกสนาน เพลิดเพลิน พร้อมคติเตือนใจจากคำร้องแข่งของขบวนแห่จากผีโขน แล้วยังมีความสุข จากการได้ทำกิจกรรมร่วมกันของคนในครอบครัวอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

เกษม ปฏิพันธ์. (2563). ข้าราชการบำนาญ (ครูบ้านโฮ่ย). *สัมภาษณ์*. 3 มิถุนายน 2563.
ฉันทิช วรรณณอม. (2552). *อุตสาหกรรมท่องเที่ยว*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสาม
มลดา.

เฉลิม พงษ์อาจารย์. (2530). *พื้นฐานอารยธรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์.
ณรงค์ เสียงประชา. (2531). *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
ประภาพันท์ สุวรรณชัยรบ. (2563). ปราชญ์ชุมชนบ้านโฮ่ย. *สัมภาษณ์*. 2 มิถุนายน 2563.
ปริญญาณ ภิกขุ (นามแฝงของปรีชา พิณทอง). (2534). *ประเพณีโบราณไทยอีสาน*.

พิมพ์ครั้งที่ 7. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ ศิริธรรมออฟเซต.

พระครูสุโพธิยาภิรักษ์. (2563). เจ้าคณะตำบลโฮ่ย. *สัมภาษณ์*. 3 มิถุนายน 2563.
พิมพ์ รุจิรากุล. (2554). *ประเพณีและพิธีกรรม 4 ภาคของไทย*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน
จำกัดซีเอทีบุ๊คส์.

มยุรี ไสยวรรณ และสันติ อังกาสิ. (2563). หัวหน้าฝ่ายบริหารงานศึกษาเทศบาลตำบลโฮ่ย
และนักวิชาการศึกษาเทศบาลตำบลโฮ่ย. *สัมภาษณ์*. 3 มิถุนายน 2563.

วิมล จิโรจน์พันธ์และคณะ. (2548). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
แสงดาว.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2554). *พัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
สนธยา ทิพย์ทอง และณัด เหลาพรหม. (2563). นายกเทศมนตรีตำบลโฮ่ย และหัวหน้า
สำนักงานปลัดเทศบาลตำบลโฮ่ย. *สัมภาษณ์*. 2 มิถุนายน 2563.

สมพิศ ศิลารัตน์ และสุภาภรณ์ ภิรมย์ริน. (2525). *ผ้าพระเวส*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.